

Лобановська Інна Георгіївна,
зав. відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів
ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського

СПІВРОБІТНИЦТВО ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛОТЕК УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ ІНТЕГРОВАНОГО ГАЛУЗЕВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ

Проаналізовано форми міжбібліотечної взаємодії та інтегрування бібліотечних ресурсів і сервісів.

Ключові слова: взаємодія, централізація, кооперація, координація, корпорація, інтеграція, інтегрований галузевий інформаційний ресурс, ІГР, освітянські бібліотеки, каталогізація.

Постановка проблеми. Останнім часом ми всі стали свідками того, як сильно змінюються уявлення про функції бібліотек, про їхнє місце в науковій, освітній, культурній та інформаційній інфраструктурі. Найважливіші завдання бібліотек у сучасному світі все частіше формулюються як забезпечення вільного й необмеженого доступу до різномірної актуальної інформації та збереження її джерел, а бібліотекаря все частіше називають не хранителем і пропагандистом книги, а інформаційним фахівцем, навігатором в океані інформації. Але кожна окрема бібліотека в сучасних умовах і з урахуванням новітніх інформаційних потреб не в змозі повноцінно функціонувати як інформаційний центр. Сьогодні у світовій практиці склалися різноманітні економічні, професійні та соціальні форми взаємодії, що розрізняються залежно від цілей співпраці, характеру господарських відносин між її учасниками, ступеня самостійності інституцій, що входять в об'єднання. Вони дають істотні переваги: зростання можливостей для розвитку членів суспільства, повніше й ефективніше використання об'єднувальних ресурсів, поліпшення якості продуктів і послуг, ефективніше впровадження й використання інновацій, економічну вигоду, поширення нових культурних цінностей, передачу досвіду тощо. Сказане повною мірою стосується й різних організаційних форм, у рамках яких об'єднуються бібліотеки.

Аналіз наукових досліджень дав можливість визначити, що одним із ефективних інструментів в інноваційній діяльності бібліотек є їх інтеграція. З означеного питання існують численні публікації як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Значна частина публікацій подає виклад теоретичних засад інтеграційних процесів у бібліотечній сфері. Серед них можна відзначити роботи О. Башун [1], К. Лобузної [14], П. Рогової [10; 21], Т. Ярошенко [23]. Низка авторів виокремлює корпоративну діяльність бібліотек вищих навчальних закладів, зокрема В. Білоус [3], В. Дубовий [7]. Питанням корпоративної каталогізації присвячено праці Т. Вилегжаніної [6], О. Мар'їної [15], Р. Щербан [22]. Окремі аспекти корпоративних бібліотечних

проектів розглядалися М. Васильченко [4; 5], В. Ільганаєвою [9], Є. Корніловою [11], У. Красник [12], М. Кузнецовою [13] та ін.

Метою статті є висвітлення різних форм співробітництва вітчизняних бібліотек для виконання властивих їм функцій з огляду на вимоги, що висуваються до них сьогодні.

Основна частина. Питання співпраці бібліотек на різних рівнях набуває особливої актуальності сьогодні, оскільки суспільство „прямує до глобалізації в економічному, соціальному, культурному просторі” [4, с. 8]. Цілі створення різноманітних бібліотечних об'єднань можна визначити так:

- ✓ формування єдиного інформаційного простору України;
- ✓ використання бібліотек як інструментів національної політики в галузі освіти та її інформаційної підтримки;
- ✓ розроблення стратегії взаємодії бібліотек та інших учасників освітнього й інформаційного середовища;
- ✓ поліпшення якості надання послуг користувачам для найповнішого задоволення їхніх інформаційних потреб;
- ✓ забезпечення якості роботи завдяки впровадженню єдиних стандартів та іншої нормативно-інструктивної й методичної документації;
- ✓ оптимізація запровадження інноваційних підходів у роботі бібліотек;
- ✓ розвиток діяльності бібліотек на базі впровадження ІКТ, зокрема Інтернет-технологій;
- ✓ підтримка міжнародного, національного, регіонального, міжвідомчого й міжгалузевого обміну знаннями і досвідом роботи бібліотек, а також проведення спільних заходів.

Міжбібліотечна взаємодія визначається як „спільна діяльність бібліотек на основі розподілу повноважень і взаємних зобов'язань з метою найбільш повного задоволення інформаційних потреб і ефективного використання бібліотечних ресурсів” [2, с. 615]. Як основні можна виділити такі форми міжбібліотечної взаємодії:

- Централізація
- Координація
- Кооперація
- Інтеграція

Масштабна централізація книгозбірень відбувалася в Радянському Союзі в 70–80-х рр. ХХ ст. Її результатом стало створення централізованих бібліотечних систем (ЦБС). **Централізація** передбачала об'єднання самостійних бібліотек у ЦБС із загальним книжковим фондом, штатом працівників, єдиним керівництвом, централізованим комплектуванням і опрацюванням літератури [16, с. 82]. Було створено ЦБС масових, дитячих, наукових, науково-технічних, галузевих,

профспілкових книгозбірень, а також міжвідомчі територіальні централізовані системи різнотипних бібліотек. Сьогодні багато з них припинили своє існування.

Питання взаємодії книгозбірень в Україні регламентуються Законом „Про бібліотеки і бібліотечну справу”. Зокрема, у ньому визначено, що „централізована бібліотечна система – об’єднання бібліотек в єдине структурно-цілісне утворення, куди входить центральна бібліотека” [18].

Позитивними чинниками централізації книгозбірень фахівці вважають можливість керування бібліотечними процесами й ухвалення рішень на більш кваліфікованому рівні, зокрема знаходження ефективніших шляхів розподілу бібліотечних ресурсів за їх нестачі. До негативних чинників належить небезпека надмірної регламентації, що призводить до нівелювання особливостей об’єднаних у систему бібліотек і конкретних умов роботи в них.

Складні соціально-економічні умови, в яких опинилися книгозбірні на початку 1990-х рр., у поєднанні з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) спричинили започаткування нового етапу розвитку бібліотечних форм співпраці на нових організаційних, економічних і юридичних засадах. Серед них можна виділити координацію [5]. З погляду управлінської діяльності, *координація* – це:

- синхронізація докладених зусиль, їх об’єднання в єдине ціле;
- процес розподілу діяльності в часі, приведення її окремих елементів у таке поєднання, яке дало б змогу найбільш ефективно й оперативно домогтися встановленої мети;
- розподіл обов’язків (відповідальності).

Для успішної координованої взаємодії слід дотримуватися певних принципів, зокрема:

- ✓ учасники мають бути зацікавленими і бачити внесок власної праці в досягненні загальних цілей;
- ✓ вони мають бути переконаними в тому, що від них залежить успіх здійснюваної роботи;
- ✓ кожен із них має беззастережно дотримуватися ухваленої програми;
- ✓ програма повинна залишати можливості для її корегування в разі зміни обставин.

Координація передбачає узгодження діяльності без зміни юридичного, фінансового й іншого статусу її учасників. Результатом координування є напрацювання програм взаємодії сторін. Ухвалені рішення оформляються у формі цільових програм, графіків виконання робіт тощо. Учасники процесу координують свою діяльність у ході переговорів, нарад, листування. Механізмом її реалізації слугує єдиний план, угода або договір, у якому конкретно вказуються напрями розмежування й узгодження різних аспектів роботи, взаємні зобов’язання й відповідальність сторін.

У бібліотечній діяльності координація здійснюється з урахуванням типологічної приналежності бібліотек на основі розмежування їхніх функцій, за заздалегідь розробленим

планом на основі спеціалізації (розподілу праці) й розрахованої на тривалий термін взаємодії між книгозбірнями (відомчо-галузевими або територіальними бібліотечними мережами) для досягнення загальної мети. У результаті таких дій скорочується нераціональне дублювання, із найменшими витратами підвищується ефективність роботи, вирівнюються навантаження бібліотекарів, обсяги робіт відповідають можливостям бібліотек тощо.

Координація, узгодженість дій важлива як для окремих книгозбірень (внутрішня координація між підрозділами і співробітниками), так і для бібліотечних мереж (зовнішня координація, організована за відомчо-галузевим, міжвідомчим, міжгалузевим, міжмережним або територіальним принципом). Рівні координації взаємопов'язані й забезпечують ефективну взаємодію в межах бібліотеки, у середині бібліотечних мереж і між ними, що робить можливим спільне раціональне формування й використання бібліотечних ресурсів. Яскравим прикладом такого об'єднання можна вважати мережу освітянських бібліотек МОН і НАПН України, у Положенні про яку зазначено, що „...це сукупність ... бібліотечних закладів, об'єднаних за ознакою приналежності до освіти, організаційно-методичне керівництво якими здійснюється провідною бібліотечною установою галузі – Державною науково-педагогічною бібліотекою України” [17].

Сучасний стан бібліотечної галузі характеризується скороченням її бюджетного фінансування, що призводить до втрати кваліфікованих кадрів і порушення процесу відтворення матеріально-технічної бази книгозбірень. У зв'язку з цим посилюється нерівність у доступі до інформаційних ресурсів різних груп населення, погіршується якість обслуговування користувачів, знижується роль бібліотек у системі інформаційних комунікацій і соціалізації особистості. У цих умовах найбільш ефективним способом вирішення перерахованих проблем стає **кооперація** бібліотек, яка є складнішою формою координаційних взаємозв'язків. Підґрунтя кооперації – це узгоджене використання ресурсів і можливостей групи книгозбірень для досягнення оптимального обслуговування всіх можливих користувачів кожної з бібліотек-учасниць. Кооперативна діяльність може здійснюватися на паритетних засадах, взаємовигідних послугах, зацікавленості. Вона базується здебільшого на договірних зв'язках за спільного виконання окремих видів робіт зі збереженням юридичної самостійності окремих учасників.

Розвиток координації й кооперації закладає основи для інтеграції діяльності книгозбірень на вищому рівні – корпоративному, який передбачає створення умов для представлення якісного інформаційного продукту з використанням новітніх інформаційних технологій, модернізацією управління бібліотечними ресурсами, формуванням нового інформаційного середовища, розкриттям інформаційно-когнітивного потенціалу інформаційних ресурсів бібліотек як складової частини інтелектуальної інфраструктури суспільства [9].

Значним резервом у галузі надання послуг користувачам стають корпоративні бібліотечні проекти й технології, що сьогодні, на жаль, ще недостатньо активно застосовуються. Великою є сила інерції: працівники багатьох книгозбірень намагаються максимально все робити самостійно, іноді дійсно на межі людських можливостей. Однак за активного використання сервісів корпоративних проектів зниження рівня послуг бути не повинно. Адже в цьому випадку стабільність базується вже на ресурсах і сервісах кількох книгозбірень, а система загалом стає більш захищеною від впливу випадкових чинників. Отже, тенденція створення корпоративних мереж бібліотек є об'єктивною необхідністю.

У програмі ЮНЕСКО „Інформація для всіх” наголошується, що „інформація й знання є величезним загальнолюдським завоюванням” [8]. Щоб сприяти рівноправному доступу до інформації максимальної кількості людей, програма пропонує, зокрема, „розширювати сферу діяльності існуючих професійних та інституційних інфраструктур, таких, як бібліотеки, архіви, суспільні центри тощо” [8]. Успішне досягнення цієї мети є можливим лише за умови впровадження в бібліотечну практику нових методів роботи з використанням ІКТ. На основі інформаційно-комунікаційної взаємодії відбувається становлення корпоративної бібліотечної співпраці. Яскравими проявами цього є спільне формування фондів, створення повнотекстових електронних колекцій, електронних бібліотек [20], корпоративна каталогізація, організація зведених каталогів (баз даних) та інших корпоративних інформаційних продуктів, а також інформаційне обслуговування користувачів і участь у роботі професійних об'єднань. Розвиток і зміцнення саме цих форм взаємодії стає основою для формування бібліотечних об'єднань і започаткування корпоративних бібліотечних систем [15].

Найефективнішою формою міжбібліотечного співробітництва є *інтеграція*. Під інтеграцією розуміють об'єднання ресурсів і сервісів у межах єдиної (зазвичай більшої) інформаційної системи [10; 21]. Вибір ресурсів і сервісів для інтеграції залежить від розв'язуваних завдань, які вирішуються в межах конкретних бізнес-процесів. *Бізнес-процес* – це безліч кількох пов'язаних операцій або процедур, які в сукупності реалізують певну мету виробничої діяльності, зазвичай здійснюваної в рамках заздалегідь визначеної організаційної структури, що описує функціональні ролі учасників цієї структури й відносини між ними [16, с. 46].

Головною особливістю бібліотечної інтеграції є комплексність взаємодії, об'єднання книгозбірень різних типів і видів за всіма основними напрямками діяльності, зростання взаємозалежності, високий рівень координації, централізації й кооперації [2, с. 617].

Слід відзначити, що сьогодні в Україні міжбібліотечна взаємодія переважно відбувається на регіональному рівні [13; 15; 22]. Загальною тенденцією є існування майже в усіх регіонах України корпоративних бібліотечних проектів. Це зумовлено соціально-економічними, культурними, науковими, освітніми й іншими чинниками розвитку регіонів. Як правило, регіони, в яких означені

показники вищі, активніше впроваджують і підтримують міжбібліотечну взаємодію. Серед лідерів можна відзначити Кіровоградську, Рівненську, Дніпропетровську, Донецьку, Миколаївську, Луганську області. Тут, зокрема, функціонують такі проекти: „Регіональний корпоративний каталог” і „Центрально-Український корпоративний каталог” (Кіровоград), „Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система” (Рівне), „Зведений електронний каталог періодичних видань м. Луганська”, „Корпоративна мережа бібліотек м. Маріуполя”, „Електронна бібліотека краєзнавчих видань Тернопільської області” та інші.

Активно також розвиваються й галузеві бібліотечні об’єднання. Серед них: „Міжрегіональна корпоративна система каталогізації медичної періодики”, ЕК „Медична література України”, „Корпоративна бібліотечна система Херсонського територіального об’єднання сільськогосподарських бібліотек”, „Створення єдиної електронної бібліотеки ВНЗ МВС України” та ін.

Не стоять осторонь цього важливого питання й освітянські бібліотеки. Створені й активно функціонують такі проекти: „Черкаська регіональна система інформаційно-ресурсної підтримки шкільних бібліотек”, „Автоматизований зведений каталог періодичних видань бібліотек ВНЗ м. Києва”, „Корпоративна система бібліотек вищих навчальних закладів м. Миколаєва”, „Регіональний освітньо-інформаційний портал бібліотек вищих навчальних закладів Миколаївщини”, „Корпоративна комп’ютерна мережа бібліотек вищих навчальних закладів м. Одеси” та ін.

Створення об’єднаних галузевих інформаційних ресурсів було визначено як пріоритетний напрям діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Зокрема, у межах виконання НДР „Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського” (2008–2010), „Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського” (2011–2013) та ін. розроблялися теоретичні, технологічні й організаційні засади формування об’єданого інформаційного ресурсу з педагогіки та психології [21]. Результатом роботи стало відображення галузевої інформації й спрощення насамперед для віддалених користувачів доступу до неї в режимі он-лайн за допомогою стандартних засобів Інтернету завдяки єдиному вікну доступу через портал бібліотеки.

Серед найвагоміших корпоративних проектів, здійснюваних в останні роки ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з бібліотеками мережі, слід відзначити створення галузевої реферативної бази даних (2006) – 17 учасників; обмін бібліографічними записами й формування галузевої бази даних „Періодика” (2009) – 10 учасників; організація зведеної бази даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології (2012) – 12 учасників; зведеної бази даних

періодичних видань, передплачених освітянськими книгозбірнями (2013) – 7 учасників, а також започаткування в експериментальному режимі зведеної бази даних збірників наукових праць установ НАПН України й ВНЗ України з аналітичним розкриттям їхнього змісту (2013) – 4 учасники. Функціонування зведених баз даних дасть змогу об'єднати зусилля освітянських бібліотек для створення ІГР на якісно іншому рівні і, як результат, поліпшити рівень задоволення інформаційних потреб користувачів за рахунок надання їм вільного й багатоаспектного доступу до об'єднаного інформаційного ресурсу.

Актуальним і перспективним напрямом взаємодії освітянських книгозбірень є також надання насамперед віддаленим користувачам різноманітних інформаційних послуг, здійснюваних на засадах кооперування. Серед них – міжбібліотечний абонемент (МБА), електронна доставка документів (ЕДД), віртуальна бібліографічна довідка тощо. Слід також згадати створювані спільними зусиллями інформаційні продукти: реферативну базу даних „Україніка наукова”, інформаційно-бібліографічний ресурс „Видатні педагоги України та світу” і „Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу” тощо.

Висновки. Інтегрування галузевих інформаційних ресурсів на засадах кооперування й координування є надзвичайно актуальним. Вивчення досвіду формування й функціонування міжбібліотечних проєктів дає можливість констатувати, що, незважаючи на відсутність в Україні загальної концепції бібліотечного корпоративного руху, існують приклади співробітництва і партнерства бібліотечно-інформаційних структур. Сьогодні бібліотечні об'єднання створюються переважно як локальні в межах певної території й здебільшого обмежуються взаємодією за певним напрямом діяльності, за профілем своєї відомчої підпорядкованості або за галузевою спрямованістю. Бібліотеки створюють для читачів єдиний інформаційний простір. Проблема спільного використання інформаційних ресурсів залишається актуальною, але недостатньо теоретично і методично пропрацьованою. Чинники, що впливають на ефективне функціонування сучасних бібліотечних об'єднань, вивчено недостатньо повно. Процеси їхнього розвитку розглядаються локально, як правило в організаційно-методичному аспекті. Усе це не сприяє підвищенню якості роботи сучасних об'єднань, які дають можливість бібліотекам вирішувати найбільш актуальні завдання, пов'язані з використанням комплексних інформаційних ресурсів та впровадженням мережових технологій. Вочевидь, щоб оптимізувати їхню діяльність і підняти на якісно новий рівень, слід узагальнити накопичений теоретичний і практичний досвід роботи бібліотечних об'єднань, чіткіше визначити відповідність між розв'язуваними завданнями і формами взаємодії, виявити найбільш актуальні форми співпраці книгозбірень у кожному окремому випадку та встановити параметри її ефективної роботи. Виникнення й розвиток електронних ресурсів і засобів комунікації веде до формування нових інформаційних потреб і

відкриває нові можливості для організації праці й обслуговування користувачів, тому діяльність у цьому напрямі має тривати надалі.

Список використаної літератури

1. Башун О. В. Глобальна бібліотечна кооперація: історія та сучасність / О. Башун // Бібл. форум України. – 2003. – № 2. – С. 29–30.
2. Библиотечная энциклопедия / Рос. гос. б-ка. – М. : Пашков дом, 2007. – С. 615.
3. Білоус В. С. Корпоративна каталогізація в діяльності бібліотек вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Білоус В. С., Наугольних С. Г. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/bilous.pdf>. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.10.2013.
4. Васильченко М. П. Взаємодія бібліотек у рамках створення єдиної інформаційно-бібліотечної системи „Бібліотека – ХХІ” / Микола Васильченко // Бібл. форум України. – 2012. – № 1. – С. 8–9.
5. Васильченко Н. П. Координация как этап взаимодействия библиотек / Николай Васильченко // Бібл. форум України. – 2010. – № 1 (29). – С. 15–16.
6. Вилегжаніна Т. І. До питання створення центру корпоративної каталогізації: підходи і перспективи / Т. Вилегжаніна, Є. Одинець // Бібл. планета. – 2005. – №1. – С. 15–18.
7. Дубовий В. М. Вища школа і бібліотека: встановлення корпоративних відносин // В. Дубовий, А. Безмошук // Бібл. планета. – 2006. – № 2. – С. 26–27.
8. Информация для всех [Електронний ресурс] : программа : офиц. перевод на рус. яз. офиц. текста Программы / ЮНЕСКО ; пер. Евгений Альтовский. – М. : МОО ВПП ЮНЕСКО „Информация для всех”, 2005. – Режим доступу: <http://www.ifap.ru/ofdocs/unesco/programr.pdf>. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.10.2013.
9. Ільганаєва В. О. Корпоративний рух в Україні: стан та перспективи розвитку / В. Ільганаєва // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 13–15.
10. Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / [Рогова П. І., Артемов Ю. І., Вараксіна Н. В., Лобановська І. Г. ; наук. ред. Рогова П. І.]; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2012. – 23 с.
11. Корнілова Є. О. Корпоративні технології у наукових бібліотеках / Є. Корнілова // Бібл. вісн. – 2007. – № 4. – С. 7–12.
12. Красник У. О. Корпоративна діяльність бібліотек як складова формування інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / Красник Уляна Орестівна // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали четвертої міжнар. наук.-практ. конф., 25 жовт. 2012 р. / Нац. ун-т „Львівська політехніка”. – Львів, 2012. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16593/1/52-506-512.pdf>. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.10.2013.
13. Кузнєцова М. М. Регіональні електронні ресурси: від корпоративного створення до використання у соціально-комунікаційному середовищі ОУНБ / Марина Кузнєцова // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 8. – С. 25–29.
14. Лобузін К. В. Створення інтегрованого бібліотечного простору: основні проблеми та шляхи вирішення / К. В. Лобузін // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 2. – С. 34–41.
15. Мар’їна О. Ю. Розвиток корпоративних бібліотечних проектів в Україні / О. Мар’їна // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 1. – С. 22–25.
16. Племяк А. И. Интеграция и корпоративность электронных библиотек / А. И. Племяк, Н. В. Соколова // Университет. кн. – 2010. – № 12. – С. 45–49 : ил. – Библиогр.: с. 49 (5 назв.).
17. Положение о централизации государственных массовых библиотек : утв. Мин. культ. СССР // Руководящие материалы по биб. делу : справочник / под ред. В. В. Серова. – М. : Книга, 1975. – С. 82–87.

18. Положення про мережу освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та АПН України : затв. спільн. наказом М-ва освіти і науки України та Акад. пед. наук України від 30.05.2003 р. № 334/31 // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 2003. – № 21. – С. 27–32.

19. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 25 січ. 1995 р. № 32/95-ВР // Відом. Верх. Ради України. – 1995. – № 7. – Ст. 45.

20. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи „Бібліотека – XXI” [Електронний ресурс] : пост. Каб. Мін. України від 17 серп. 2011 р. № 956. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/956-2011-%D0%BF>. – Назва з екрана. – Дата доступу 1.10.2013.

21. Рогова П. І. Інтеграційні процеси у діяльності освітянських бібліотек МОН України і НАПН України в умовах інформатизації [Електронний ресурс] // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – Том 38. – № 6. – С. 217–230. – Режим доступу: http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/937/700#.U14KE1V_scc. – Дата доступу 1.12.2013.

22. Щербан Р. М. Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система // Бібл. форум України. – 2007. – № 2. – С. 2–4.

23. Ярошенко Т. О. Бібліотечні консорціуми: перспективи розвитку / Т. Ярошенко // Бібл. форум України. – № 4. – 2006. – С. 7–11.

И. Г. Лобановская

Кооперирование и координирование деятельности образовательных библиотек в создании интегрированного отраслевого информационного ресурса

Проанализированы формы взаимодействия и интегрирования библиотечных ресурсов и сервисов.

Ключевые слова: взаимодействие, централизация, кооперация, координация, корпорация, интеграция, интегрированный отраслевой информационный ресурс, ИОИР, библиотеки, каталогизация.

I. G. Lobanovska,

Cooperation and Coordination Activities of Educational Libraries in Creating the Integrated Branch Information Resource

The author of the article analyses the forms of interlibrary cooperation and integration of library resources and services.

Key words: interaction, centralization, cooperation, coordination, corporation, integration, integrated branch information resource (IBIR), educational libraries, cataloging.

Сьогодні у світовій практиці склалися різноманітні економічні, професійні та соціальні форми взаємодії, що розрізняються залежно від цілей співпраці, характеру господарських відносин між її учасниками, ступеня самостійності інституцій, що входять в об'єднання. Міжбібліотечна взаємодія визначається як „спільна діяльність бібліотек на основі розподілу повноважень і взаємних зобов'язань з метою найбільш повного задоволення інформаційних потреб і ефективного використання бібліотечних ресурсів”. Як основні можна виділити такі форми міжбібліотечної взаємодії: централізація, координація, кооперація.

Масштабна централізація книгозбірень відбувалася в Радянському Союзі в 70–80-х рр. ХХ ст. Її результатом стало створення централізованих бібліотечних систем (ЦБС). Позитивними чинниками централізації книгозбірень фахівці вважають можливість керування бібліотечними процесами й ухвалення рішень на більш кваліфікованому рівні, зокрема знаходження ефективніших шляхів розподілу бібліотечних ресурсів за їх нестачі. До негативних чинників належить небезпека надмірної регламентації, що призводить до нівелювання особливостей об'єднаних у систему бібліотек і конкретних умов роботи в них.

Складні соціально-економічні умови, в яких опинилися книгозбірні на початку 1990-х рр., у поєднанні з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) спричинили започаткування нового етапу розвитку бібліотечних форм співпраці на нових організаційних, економічних і

юридичних засадах. Серед них можна виділити координацію, що передбачає узгодження діяльності без зміни юридичного, фінансового й іншого статусу її учасників. У бібліотечній діяльності координація здійснюється з урахуванням типологічної приналежності бібліотек на основі розмежування їхніх функцій, за заздалегідь розробленим планом на основі спеціалізації й розрахованої на тривалий термін взаємодії між книгозбірнями (відомчо-галузевими або територіальними бібліотечними мережами) для досягнення загальної мети. У результаті таких дій скорочується нераціональне дублювання, із найменшими витратами підвищується ефективність роботи, вирівнюються навантаження бібліотекарів, обсяги робіт відповідають можливостям бібліотек тощо.

Сучасний стан бібліотечної галузі характеризується скороченням її бюджетного фінансування, що призводить до втрати кваліфікованих кадрів і порушення процесу відтворення матеріально-технічної бази книгозбірень. У цих умовах найбільш ефективним способом вирішення перерахованих проблем стає кооперація бібліотек, яка є складнішою формою координаційних взаємозв'язків. Кооперативна діяльність може здійснюватися на паритетних засадах, взаємовигідних послугах, зацікавленості. Вона базується здебільшого на договірних зв'язках за спільного виконання окремих видів робіт зі збереженням юридичної самостійності окремих учасників.

Найефективнішою формою міжбібліотечного співробітництва є інтеграція. Її головною особливістю є комплексність взаємодії, об'єднання книгозбірень різних типів і видів за всіма основними напрямками діяльності, зростання взаємозалежності, високий рівень координації, централізації й кооперації. В Україні міжбібліотечна взаємодія переважно відбувається на регіональному рівні; активно також розвиваються й галузеві бібліотечні об'єднання.

Створення об'єднаних галузевих інформаційних ресурсів було визначено як пріоритетний напрям діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Серед найвагоміших корпоративних проєктів, здійснюваних спільно з бібліотеками мережі, слід відзначити створення галузевої реферативної бази даних (2006), обмін бібліографічними записами й формування галузевої бази даних „Періодика” (2009), організація зведеної бази даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології (2012), зведеної бази даних періодичних видань, передплачених освітянськими книгозбірнями (2013), а також започаткування в експериментальному режимі зведеної бази даних збірників наукових праць установ НАПН України й ВНЗ України з аналітичним розкриттям їхнього змісту (2013).

Актуальним і перспективним напрямом взаємодії освітянських книгозбірень є також надання насамперед віддаленим користувачам різноманітних інформаційних послуг, здійснюваних на засадах кооперування. Серед них – міжбібліотечний абонемент (МБА), електронна доставка документів (ЕДД), віртуальна бібліографічна довідка, інформаційно-бібліографічний ресурс „Видатні педагоги України та світу” і „Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу” тощо.

Інтегрування галузевих інформаційних ресурсів на засадах кооперування й координування є надзвичайно актуальним. Вивчення досвіду формування й функціонування міжбібліотечних проєктів дає можливість констатувати, що, незважаючи на відсутність в Україні загальної концепції бібліотечного корпоративного руху, існують приклади співробітництва і партнерства бібліотечно-інформаційних структур. Виникнення й розвиток електронних ресурсів і засобів комунікації веде до формування нових інформаційних потреб і відкриває нові можливості для організації праці й обслуговування користувачів.

Лобановська Інна Георгіївна, Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського, завідувач відділу наукового опрацювання документів і організації каталогів, м. Київ

Тел. + 38 (044) 440-66-22; 099-328-77-57; 093-064-82-72